

ХИЛ ХАМГААЛАХ БАЙГУУЛЛАГЫН УДИРДЛАГА

Я.Ариунболд -ДХИС-ийн Удирдлагын акедамийн Хилийн албаны удирдлага, стратегийн профессорын багийн профессор, хурандаа, докторант

МОНГОЛ УЛСЫН ХИЛИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ АЖИЛЛАГААНЫ АГУУЛГА, ХҮГЖЛИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ

Хураангуй. Аюулгүй байдлыг хангах "Олон туйлт тогтолцоо"-ны бэрэлдэн тогтох үйл явц нь "...хүйтэн дайнаас хойш дэлхийн тавцан дахь нийгмийн хэрэг дахин хуваарилснаар олон улсын мөргөлдөөн, эрхийн тоо эрс багасч, түүний үр дүнд АНУ нь дэлхийд ноёрхсон хэт их гэрэн болж хувирсан..." [Стратеги судлал. Сэтгүүл. 2008/2. №42.8-10х.8;]-тай холбоотой байна. Энэ нь зарим улс орны эрх ашиг, гадаад бодлогод шууд нийлүүлсэн бөгөөд ялангуяа Монгол Улстай хил залгаа хоёр гэрний улс төрийн бодлогыг олон улсын төвшинд тогтвортой харилцаа, тэнцвэртэй хувийн харьцааг бий болгох ашиг сонирхолыг бий болгосон нь "Олон туйлт тогтолцоо" -ны үзэл баримтлал бэрэлдэх үндсэн хувийн үйл болсон байна.

Төлхөөрөг. Аюулгүй байдал, хилийн аюулгүй байдал, тогтолцоо

Оршил

Монгол Улсын хилийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа нь үндэсний аюулгүй байдал/цаашид АБ гэх/-ыг хангах үзэл баримтлал, батлан хамгаалах бодлого, нийгмэм, эдийн засгийн чадавх, хувийн ам үйлдлийн бэртэц, олон улсын болон бус нутгийн улс орнуудын хамтын нийгэмлэгүүдийн хэрээн дэх байр суурь, аюулгүй байдлаа хангах бодлогтой уялдсан онцлог бүхий үйл явц юм. Тиймээс Монгол Улсын хилийн аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааны хувийн чиг хандлагыг тодорхойлохоос үмн дараах асуудлуудын хэрээн үнэлгээ хийх зайлшгүй шаардлагатай юм. Үүнд:

- Дэлхий дахины болон бус нутгийн улс орнуудын аюулгүй байдлаа хангах үзэл баримтлал, орчин;
- Монгол Улсын болон улсын хилийн аюулгүй байдлыг хангах үзэл баримтлал, онол, орчин тус тус болно.

Олон улсын хэмжээнд аюулгүй байдлаа хангах үзэл баримтлал тасралтгүй үргэлжлж, хувьсан хэлбэршиж ирсэн бөгөөд үнэрсэн зууны сүүлийн хагаст социалист ба капиталист гэсэн хоёр туйлт тогтолцоо байхгүй болсноос хойш дэлхийн улс орнууд аюулгүй байдлын шинэ хувилбарыг боловсруулж эхэлсэн байна. Энэ талаар эрдэмтэн судлаачид янз бүрийн онол, санал, загварыг дэвшүүлж байгаа хэдий ч "Олон туйлт тогтолцоо" гэсэн үзэл баримтлал давамгайлах хандлагатай бөгөөд энэ нь манай улсын хилийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаанд шууд нийлүүлж байгаа юм.

■ НДСЭН ХЭСЭГ

Монгол Улсын газар нутгийн байршил тив болон зүүн хойд Ази тивийн хэсэгт хамаарч байгаа бөгөөд энэхүү бүс нутгийн онцлог нь хүйс ам, газар нутгийн хэмжээгээр тэргүүлэх БНХАУ, ОХУ болон хамгийн жижиг улс орнуудын тоонд ордог Бруней, Бутан, эдийн засаг, техник технологийн хөгжлөх хөгжилтэй Япон, Саудын Араб, Кувейт, Сингапур, нэн буурай хөгжилтэй Афганистан, Балба, ардчилал хөгжсөн Япон, мөн Солонгосын зэрэгцээ хатуу коммунист дэглэмтэй, бүрэн эрхт хаант засаглалтай улс орнууд ч зэрэгцэн байршиж байна. Мөн МУ-ын оршин буй бус нутагт дэлхийд цэргийн хүчин чадлаараа тэргүүлэх хэмжээний улсуудын дийлэнх нь оршин байгаа нь “...манай гариг дээр 200 гаруй улс байгаагийн 190-ээд нь өөрийгөө хамгаалах олон талын өөрөг зориулалттай зэвсэгт хүчинтэй байгаа бөгөөд эдгээрээс тав нь /ОХУ-1 сая 240 мянга, Хятад-2 сая 239 мянга, АНУ-1 сая 414 мянга, Энэтхэг-1 сая 300 мянга, Хойд Солонгос-1 сая 100 мянган цэргийн албан хаагчидтай/ саяас илүү бие бүрэлдэхүүнтэй байна.” [Болдбаатар.З. Хэрш орнуудын цэргийн бодлого. УБ., 2005. 127х.3] гэснээс харагдаж байна. Мөн тус бүс нутагт улс орнуудын хүрээнд цэрэг улс төрийн тогтворгүй байдал тасралтгүй өргөлжилж байгаа бөгөөд тэдгээрээс Ирак, Иран, Афганистанд өрнөж буй дайн, Солонгосын хойгийн хямрал болон баруун Ази тивийн лалын шашинт улсуудад бий болсон дотоодын хямрал, иргэний дайн зэрэг нь тухайн бус нутгийн аюулгүй байдалд сөрөг нөлөөлөх хэмжээнд хүрч бүс нутгийн улс орнуудыг тогтворгүй байдалд татан оруулж болзошгүй юм.

Бүс нутгийн хүрээнд цэргийн уламжлалт аюул, занал бодитой оршин байгаа энэ өдөр уламжлалт бус шинэ аюул заналхийллийн шинэ хэлбэрүүд өссөн бий болж улмаар тасралтгүй өргөжин тэлж байгаа бөгөөд энэ талаар “...хүний амьдрах орчны бохирдол, байгалийн гамшигт эзэгдэл, дэлхийн цаг агаарын дулаарал, нэн халдварт өвчний тархалт, олныг хамарсан ядуурал, цагаачлал, дорвэлт, өндөстөн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, мансууруулах бодисын зүүвэр, цөмийн төлөх эд, материал хулгайлах, дамжуулан худалдаалах, өйлдвэрлэх гэх мэт улс орнуудын хилийн шугамаар хязгаарлагддаггүй уламжлалт бус аюулын хүрээ Азид өргөжиж байгаа...” [Паламдорж.Ш. Дайны хувьсал өөрчлөлт, цэргийн урлагийн хандлага. УБ.2011.184х.ISBN;978-99962-50-25-5.DDC.335.02 П-136.53],8] гэж дүгнэсэн байна. Монгол Улсын гадаад орчин, оршин буй бүс нутгийн цэрэг, улс төр, эдийн засгийн дээрх нөхцөл байдал хилийн цагийн байдлыг хурцатгах хүчин зүйлс бодитой оршиж байгааг нотлон харуулж байгаа юм.

МУ-ын хилийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа нь НҮБ болон олон улс, бүс нутгийн хамтын нийгэмлэгүүдийн бодлоготой зохицон МУ-ын өөрийн чадавх, боломжид тулгуурлан хэрэгжих зүй тогтолтой.

Энэ нь МУ-ын хилийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааг тогтвортой бус хувирамтгай, бэтцийн хувьд гадаад харилцаа, хамтын ажиллагаатай, дотоодын олон тэрл, мэргэжлийн алба, хичний байгууллагуудын хич хэрэгсэл оролцсон нийлмэл, Монгол Улсын АБ-ын бэрлдэхин “Оршин тогтнохуйн аюулгүй байдал”-д шууд аюул занал учруулж болзошгүй байдал нь хичний байгууллагуудын удирдлага, зохион байгуулалтын хувьд нэгдмэл байх шинж чанарыг тус тус бий болгож байгаа юм.

Монгол Улсын хилийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа нь тодорхой зорилго, өргийн зохицуулалтын зүй тогтолтой, йлийн цогц нэгдэл байх шинжээрээ йл ажиллагаанд тулгуурласан тогтолцоот шинж чанарыг агуулж байгаа юм. Тэгэхлээр Монгол Улсын хилийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааг АБ-ыг хангах тусгайлсан чиг өрөгтэй байгууллагуудын байгуулалтын тогтолцоо, хич хэрэгслийн өнгийн байдалд тулгуурлан йл ажиллагааны төлөлтийн тогтолцоог бий болгох замаар шийдвэрлэх нь оновчтой болох юм.

Хилийн аюулгүй байдлыг хангах тогтолцоог тодорхойлохоос мн “Тогтолцоо” гэдэг нь ямар агуулгатай болох тухай авч зэх шаардлагатай юм. Монгол хэлний тайлбар тольд тогтолцоо/систем/ гэдэг нь “...аливаа йл явдал, юмны тодорхой горим...” [www.toli.query.mn] гэж тайлбарласан байна. Мн батлан хамгаалах салбарын эрдэмтэд бтээл ддээ аливаа тогтолцоо нь өрийн йл явцын онцлог дээр суурилан бэрлдэх шинжтэй байх талаар дурдсан байна. Тухайлбал: “...Улсын хил, төний хамгаалалт нь төрийн бодлого буюу хил хамгаалалтын зэл баримтлал, эрх зйн орчин, йл ажиллагаа гэсэн хоорондоо ихээхэн нарийн штэлцээ бхий тогтолцоотой [Бат-Эрдэнэ.Б. Трүүлс Улсын хил, төний хамгаалалтын талаар баримталсан бодлогыг судалсан нь. ЦУ-ны докторын зэрэг горилсон бтээл.2003.135х.119], “...Монгол Улсын өрийг хамгаалах бодлого, зарчим нь орон нутгийн хамгаалалтад ндэслэсэн батлан хамгаалах нэгдмэл тогтолцоонд тулгуурлана...” [Болдбаатар.З. “Төрийн цэргийн бодлогын ндэс”-д тодотгол, шинэчлэлт хийх шаардлага. Цэргийн шинэчлэл сэтгэл.УБ., 2009.№2.т.9-12х.9] гэж тус тус зсэн байна.

Тиймээс Монгол Улсын хилийн аюулгүй байдлыг хангах тогтолцоог нэг талаас Монгол Улсын АБ-ыг хангах эрх ашигтай нийцлэн, нг талаас НБ, олон улс, бс нутаг болон хил залгаа улсын аюулгүй байдлаа хангах бодлого, олон улсын эрх зйн хэм хэмжээтэй зрчилдлэхгүйгээр, өрийн улсын засаг захиргаа, төрийн болон хмөнлэг, хичний байгууллагуудын харилцан ажиллагаатай явагдах боломжийг хангасан дараах хэсгдээс брдсэн байдлаар загварчилж болох юм. өнд:

1. ҮАБ-ыг хангах болон олон улсын тавцанд баримталж буй бодлого, үзэл баримтлал:

2. Эрх зүйн орчин;
3. Үйл ажиллагаа;
4. Аюулгүй байдлын нөхцөл тус тус болно.

ҮАБ-ыг хангах болон олон улсын тавцанд баримталж буй бодлого, үзэл баримтлал нь олон хувийн зүйлсээс нөхцөл дор бөрдөх хэдий ч дэлхийн хамтын нийгэмлэг, бус нутгийн аюулгүй байдлыг хангах үзэл баримтлал, орчин болон Монгол Улсын ҮАБ, улсын хилийн аюулгүй байдлыг хангах онол, хэрэгцээ шаардлагаас шууд хамааралтай юм.

Нөхцөлд ҮАБ-ыг хангах үзэл баримтлал нь олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг чанд сахих, аливаа маргааныг энхийн аргаар шийдвэрлэх, улс орны хөгжлийн сонголтыг хөндөтгөх зарчим дээр суурилсан “Олон туйлт тогтолцоо”-ны үзэл баримтлалтай агуулгын хувьд нийцсэн байна. Хөмүүлэг ардчилсан нийгэм, эрх зүйт төрийн хэлбэр бөхий манай улс төрийн эдийн засгийн хувийн чадал, гадаад аюулгүй байдлын орчин зэрэг хувийн зүйлсийг харгалзан аюулгүй байдлаа хангах өндсөн чиглэл нь олон улсын нийтлэг зарчим, хэм хэмжээг хөндөтгөн сахиж олон улсын тавцан дахь нэр хүнд, байр сууриа бэхжүүлэх нь ҮАБ-ыг хангах үзэл баримтлалын гол агуулга болж байгаа юм.

Дүгнэлт

НБ, дэлхий дахин болон бус нутгийн улс орнуудын өндөсний аюулгүй байдлыг хангах бодлого, МУ-ын ҮАБ хангах үзэл баримтлал төвий туршлага сургамж, нөхцөлийн боломж, эрх зүйн орчны хүрээнд хийсэн тойм судалгааны үр дүнд өндөслөн дараах дүгнэлтийг хийж байна. Өдөд:

1. Монголын төвхэнд оршин тогтнож байсан улс гэрнөдийн эзэмшиж байсан газар нутгийн хилийн талаарх төвхөн баримт, мэдээллийг мушиган гуйвуулах нь тухайн газар нутгийг эзэмшиж байгаа гэрний өндөсний эрх ашиг болох нь харагдаж байна;

2. МУ-ын хилийг хил залгаа улсад оршин амьдарч буй Монгол өндөстнөд хүрээлж байгаа нь аливаа сүрг хувийн зүйлсийн төрөлтөд хаалт болж байгаа нь Хилийн аюулгүй байдлыг хангах асуудлыг “Гадаад ба дотоод орон зай”-д явагдах байдлаар ангилах шаардлагатай юм. Гадаад орон зай дахь үйл ажиллагаа нь Монгол өндөсний төвх, соёл урлаг, ёс заншил, хэлийг хамгаалах, бахархан дээдлэх үзэл санааг хөгжүүлэн өвлүүлэхэд чиглэгдэнэ.